

محمد رسول الله

دانشکده الهیات و معارف اسلامی

گروه فقه شافعی

مباحث اصول (۱)

هفته اول

استاد: دکتر مصطفی ذوالفقار طلب

دستیار: سید فاضل رستمی

ماهیت اصول فقه

تعریف لغوی و اصطلاحی اجزای ترکیب اضافی « اصول فقه »

تعریف اصطلاحی علم اصول فقه، به عنوان یک علم خاص و مدون

تعریف لغوی:
جمع اصل و به معنی پایه و اساس هر چیزی، خواه حسی
باشد خواه عقلی

اصول

تعریف اصطلاحی: به معنی دلیل و قاعده

تعریف لغوی: به معنی فهم

فقه

تعریف اصطلاحی:

العلم بالاحكام الشرعية العملية المكتسب من ادلتها
التفصيلية

تعریف لغوی و اصطلاحی اجزای
ترکیب اضافی « اصول فقه »

العلمُ بالقواعد التي يَتَوَصَّلُ بها المجتهدُ الى استنباط الاحكام الشرعية الفرعية (العملية) من ادلتها التفصيلية

ترجمه: علم به قواعدی که مجتهد، از طریق آن به استنباط احکام شرعی عملی از ادله ی تفصیلی می پردازد

تعریف اصطلاحی علم اصول فقه به
عنوان یک علم خاص و مدون

دلایلُ الفقهِ الاجماليَّةُ
ترجمه: ادله ی اجمالی فقه

موضوع اصول فقه

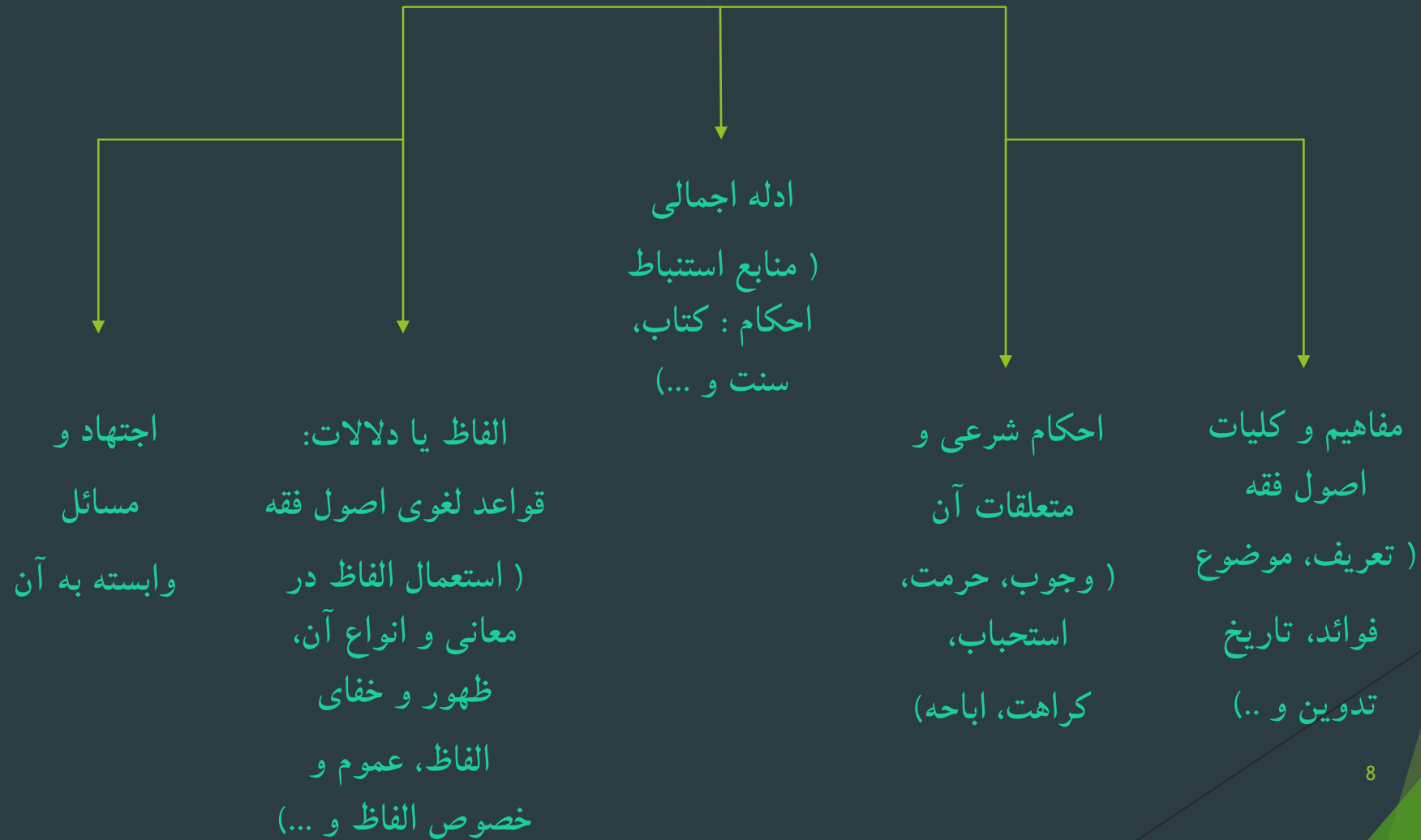

احکام شرعی (فقهی) به لحاظ
نتیجه استنباط

اعراض ادله اجمالی
(قواعد لفظی)

ادله اجمالی (منابع استنباط
احکام: کتاب، سنت، اجماع،
قیاس و ...)

مباحث کلی اصول فقه

فواید علم اصول فقه :

[اصول فقه به لحاظ کاربردی بودن و اشمال بر قواعد، دارای فواید و آثاری است که بهره مندی از این دانش در رشته های خاص از جمله فقه و حقوق اسلامی ضروری است]

* فایده ی کاربردی برای مجتهدان (جهت دستیابی به احکام شرعی مسائل فقهی از طریق قواعد اصولی به عنوان ابزار اجتهاد)

* فایده ی کاربردی برای فقهای غیر مجتهد (فایده ی مقارنه (تطبیق) بین اقوال و ادله مسائل فقهی و ترجیح بین آن ها و نیز توانایی تحلیل مسائل فقهی)

* فایده ی کاربردی برای حقوقدانان (تبیین واژگان حقوقی و استنباط مسائل جدید و تقنین قوانین از طریق قواعد اصولی و مقاصد شریعت)
[ماده ی ۱۹۷ آیین دادرسی مدنی ایران ناظر بر اصل برائت و ماده ۱۹۸ همان قانون ناظر بر استصحاب اصولی است]

۱- روش متکلمان یا شافعیه (جمهور مذاهب غیر از حنفیه)

۲- روش فقهاء (حنفیه)

۳- روش جمع بین دو منهج مذکور (طریقه المتأخرین)

۴- روش مقارنه (تخریج الفروع علی الاصول)

۵- روش شاطبیه (مکتب مقاصدی)

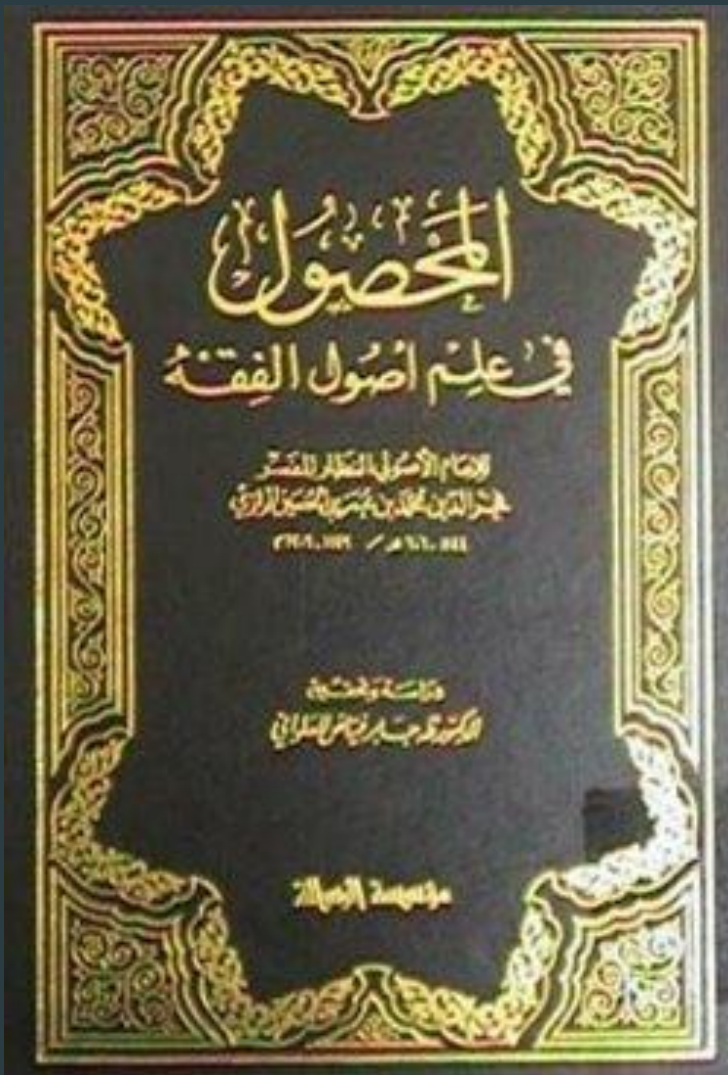
۶- روش معاصران (روش تجدید و نقد)

مناهج (روش های)
دانشمندان اصول فقه در
تدوین قواعد اصولی و
استنباط احکام (مکاتب
مختلف اصولی)

در ادامه، در باره هر کدام از روش های اصولی، توضیحاتی بیان می گردد و تصویر جلد برخی از کتب هر کدام از روش ها (به عنوان نمونه)، به نمایش گذاشته می شود:

۱- روش متکلمان یا شافعیه

در این مکتب استنباط و تدوین قواعد اصولی، مبتنی بر براهین نقلی و عقلی - بدون توجه و تاثیر از فروع فقهی - است و از آن جهت که در تبیین و تدوین قواعد اصولی مانند علمای علم کلام (استدلال و براهین) عمل می کنند و یا به دلیل وجود برخی از مباحث علم کلام مانند حسن و قبح شرعی و عقلی و حکم اشیاء قبل از شرع، به این روش مشهور شده اند و چون امام شافعی بنا بر قول مشهور، اولین مدون علم اصول فقه بر این روش بوده است، به روش شافعیه نیز نام گرفته است؛ برخی از مؤلفات این روش: الرسالة: امام شافعی، المعتمد: ابوالحسن معتزلی، المستصفی من علم الاصول: غزالی، المحصول: فخر رازی، الاحکام فی اصول الاحکام: سیف الدین آمدی

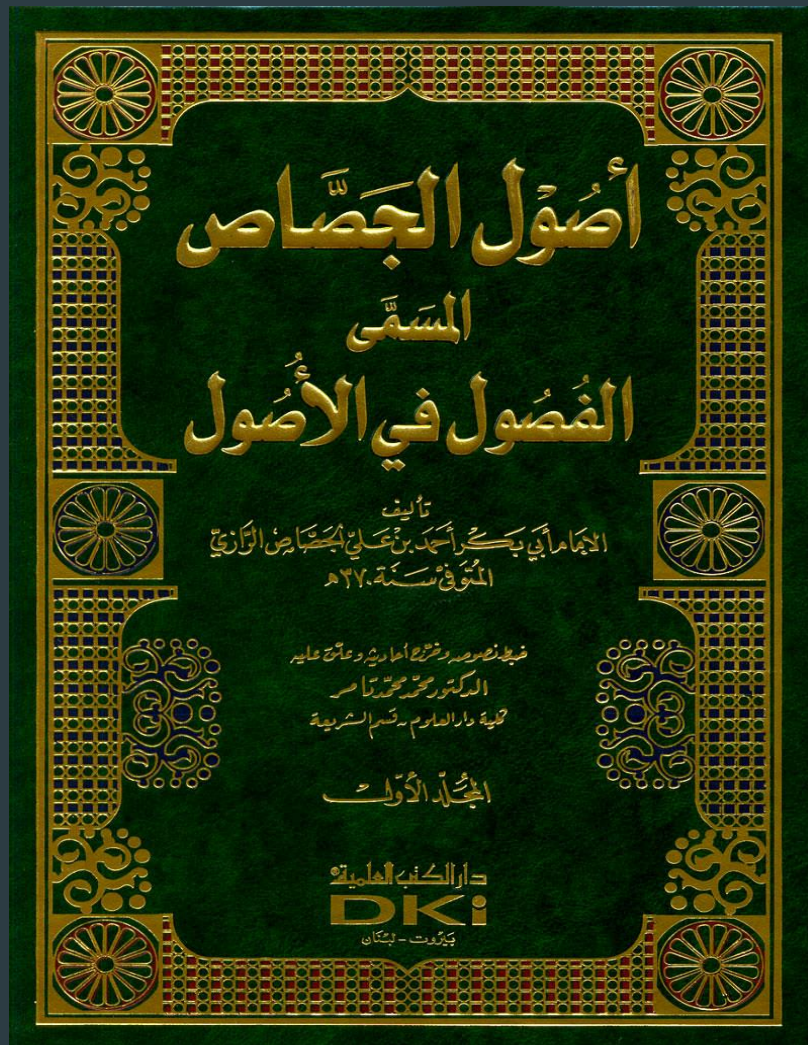

المحصل في علم الاصول (فخر رازی)

المستصفى من علم الاصول (ابو حامد غزالي)

۲- روش فقهاء (حنفیه):

در این مکتب، استنباط احکام و تدوین قواعد اصولی مبتنی بر استقرای فروع فقهی مذهب حنفیه است؛ بدین گونه که پس از استقراء و تحقیق در فروع فقهی، قواعد اصولی را از آن استنباط می کنند. و از جهت وابستگی قواعد اصولی به فروع فقهی حنفیه، به روش فقهاء یا حنفیه نام گرفته است. از جمله آثار این روش اصولی: اصول ابی بکر رازی (جصاص)؛ تقویم الادلة: ابو زید دبوسی، کنز الوصول الی معرفة الاصول: بزدوی، اصول السرخسی: محمد سرخسی.

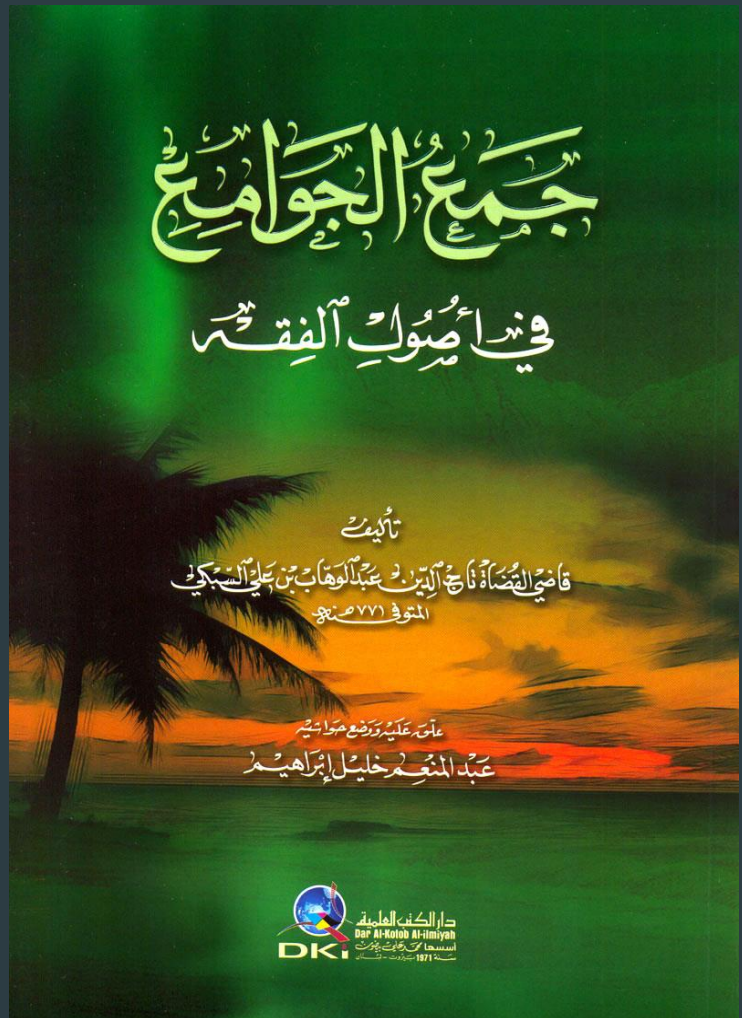
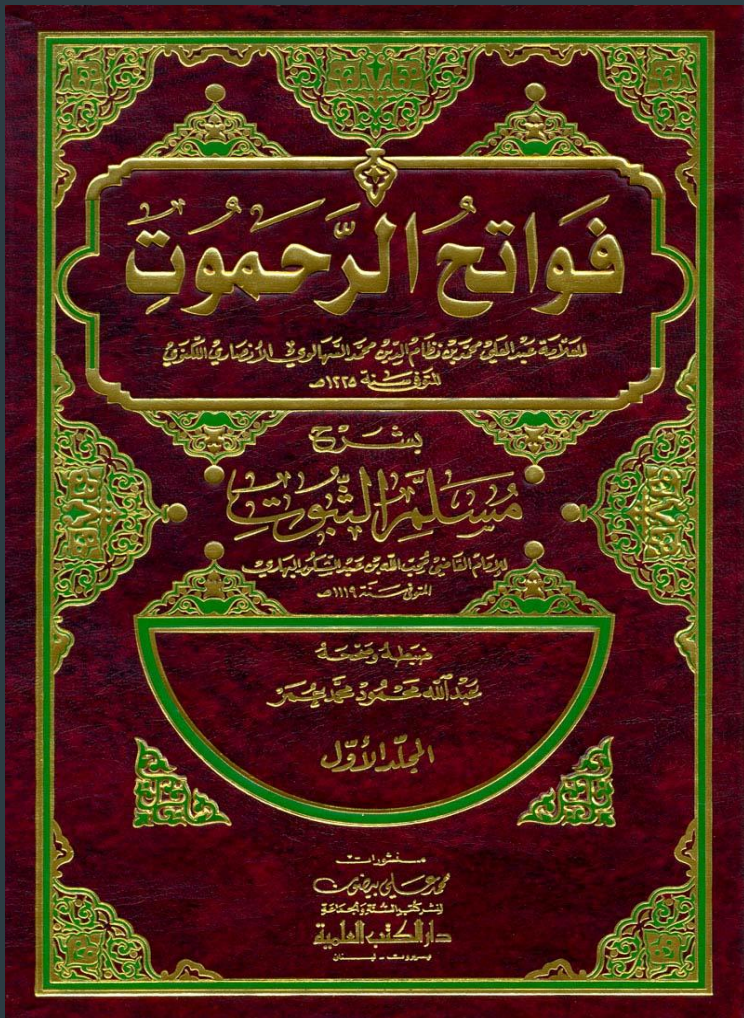
تقويم الادلة في اصول الفقه، دبوسی

اصول جصاص

۳- روش جمع بین دو روش مذکور (طریقه المتأخرین):

در این روش، در تدوین قواعد اصولی و استنباط احکام فقهی، بر خلاف روش متکلمان، به فروع فقهی توجه زیادی می شود و بر خلاف فقهاء (حنفیه) به براهین و استدلالات نیز استناد می گردد. برخی از آثار این روش:

بدیع النظام الجامع بین اصول البزدوی و احکام الآمدی: ابن ساعاتی، تنقیح الاصول و شرح آن (التوضیح)، صدر الشریعة (مختصر اصول بزدوی و المحصول رازی و ابن حاجب)؛ جمع الجوامع، تاج الدین سُبکی؛ مسلّم الثبوت، محب الدین عبد الشکور.

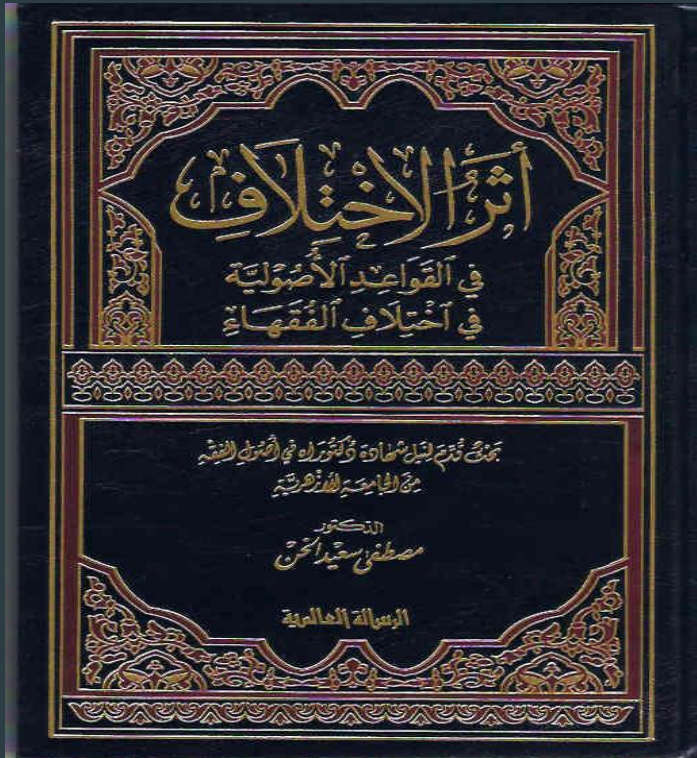
مسلم الثبوت و شرح آن (فتوح الرحموت)،
 محب الدين عبد الشكور

جمع الجوامع، تاج الدين سبكي

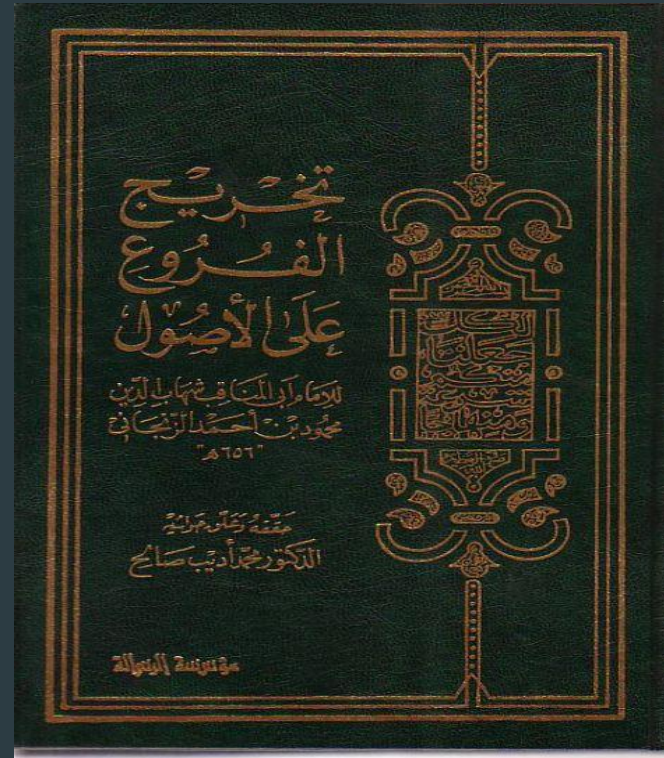
۴- روش مقارنه (تخریج الفروع على الاصول)

در این روش، تاثیر قواعد اصولی مکاتب مختلف به ویژه حنفیه و شافعیه به طور تطبیقی با ذکر نمونه های فقهی بیان می شود. مهمترین تالیفات:

تاسیس النظر: ابوزید دبوسی (درباره قواعد اصولی اختلافی بین ابوحنیفه و شافعی و آثار فقهی آن)؛ تخریج الفروع على الاصول: زنجانی (بین حنفیه و شافعیه)؛ اثر الاختلاف فی القواعد الاصولية: مصطفی الخن

اثر الاختلاف في القواعد الاصولية، مصطفی الخن

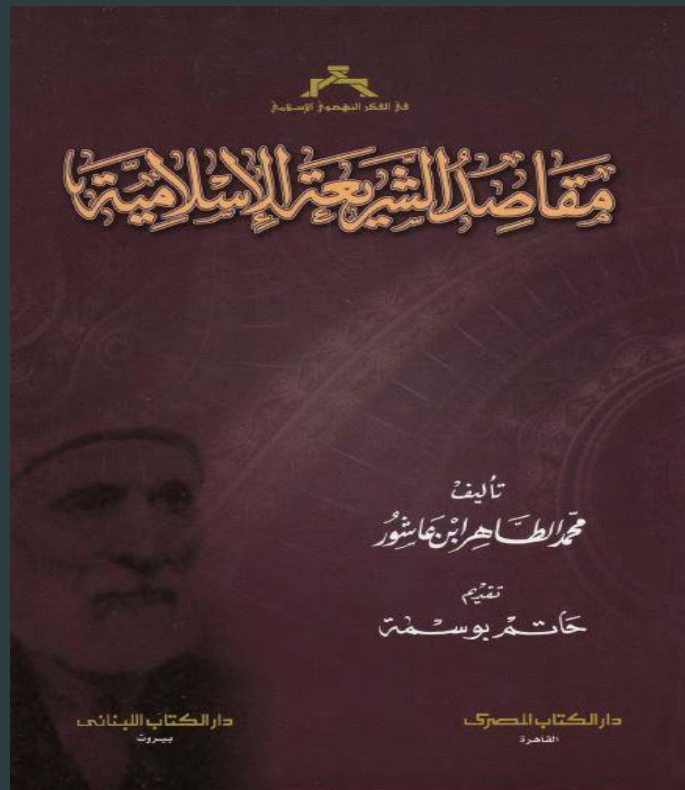

تخریج الفروع على الاصول، زنجانی

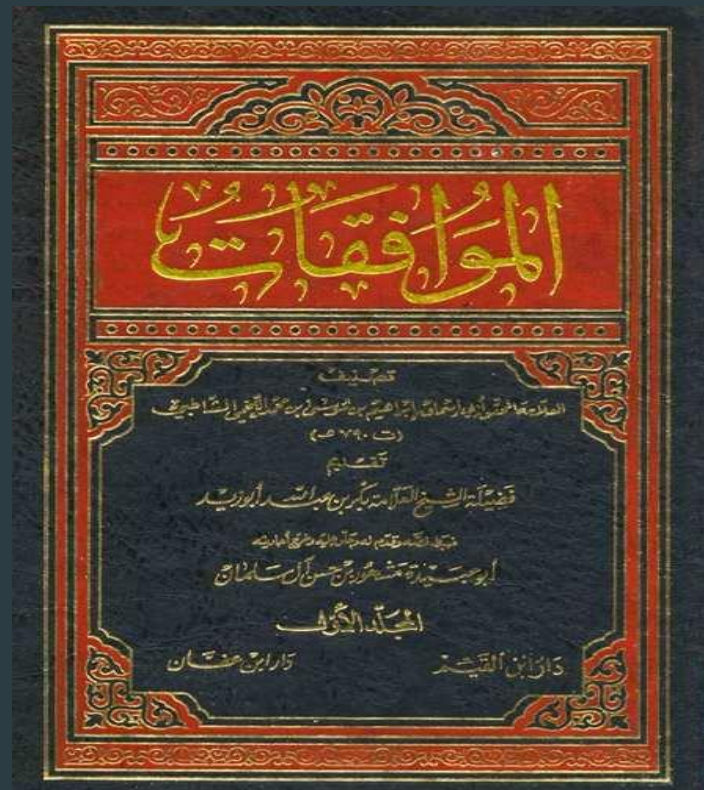
۵- روش شاطبيه (مکتب مقاصدی) :

تدوین قواعد اصولی و استنباط احکام بر اساس مقاصد شریعت.

از آن جهت که امام شاطبی در کتاب «الموافقات»، نخستین بار به طور مدون، قواعد اصولی را بر اساس مقاصد شریعت تبیین و تدوین کرد، این روش به نام شاطبيه یا مکتب مقاصدی، نام گرفت. مهمترین آثار: الموافقات، شاطبی؛ مقاصد الشریعة الاسلامیة، محمد طاهر بن عاشور.

مقاصد الشریعة الاسلامیة، ابن عاشور

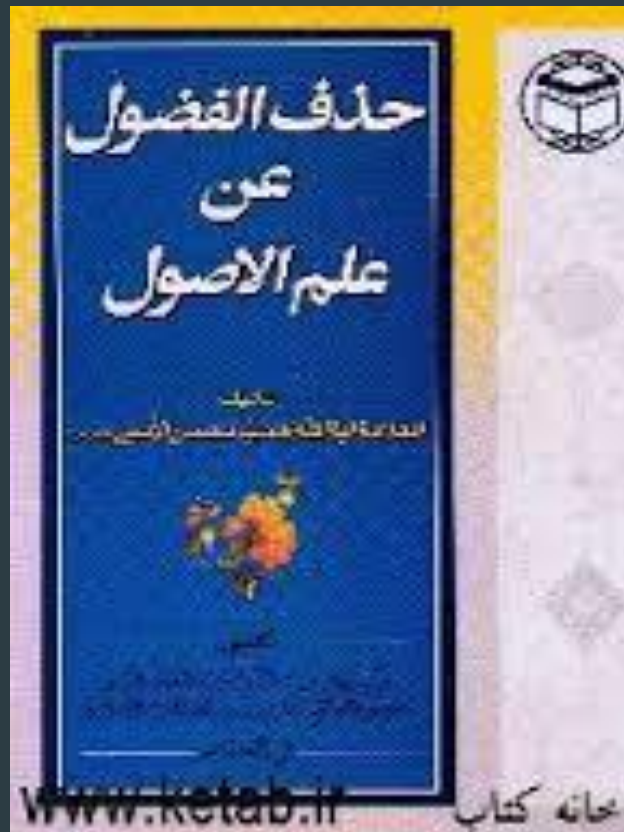

الموافقات، شاطبی

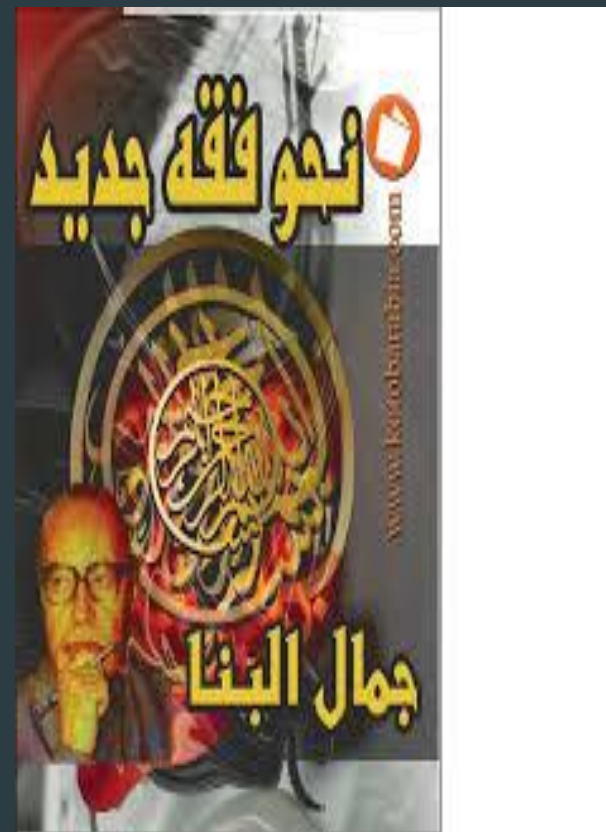
۶- روش معاصران (روش تجدید و نقد) :

تجدید نظر در قواعد اصولی متناسب با شرایط موجود.

برخی از آثار: تجدید اصول الفقه الاسلامی، حسن ترابی؛ نحو فقه جدید، جمال البنا؛ حذف الفضول عن علم الاصول، سید محسن امین

حذف الفضول عن علم الاصول، امین

نحو فقه جدید، جمال البنا